

Boekbesprekingen

Verliezers van de meritocratie

Paul de Beer

Judith Elshout (2016) *Roep om respect. Ervaringen van werklozen in een meritocratiserende samenleving*. Amsterdam: Stichting de Driehoek. 296 pagina's, € 22,90, ISBN: 9789490586157.

Hoe veel er ook over het probleem van de werkloosheid wordt gesproken, de werklozen zelf hoor je zelden. In de jaren tachtig, toen er ook massale werkloosheid was, waren er nog diverse zelforganisaties van werklozen die zich mengden in de maatschappelijke discussie over het socialezekerheidsstelsel. Sommige pleitten voor hogere uitkeringen, andere voor meer werk en weer andere, die meenden dat volledige werkgelegenheid een illusie was, voor een onvoorwaardelijk basisinkomen. Hoewel zij regelmatig van zich lieten horen, konden die organisaties echter geen vuist maken omdat zij er niet in slaagden een substantieel deel van de werklozen en uitkeringsgerechtigden aan zich te binden. Aan de 'gewone', 'modale' werkloze werd in die jaren een stem gegeven door de sociologen die in het kader van uitvoerig kwalitatief onderzoek met de werklozen gingen praten. Vooral het onderzoek *Een tijd zonder werk, een onderzoek naar de leefwereld van langdurig werklozen* uit 1989 van onder meer Kees Schuyt en Godfried Engbersen droeg in belangrijke mate bij aan de verdieping van ons beeld van de werklozen.

Sindsdien is dit soort onderzoek wat op de achtergrond geraakt. Er kwamen steeds meer databestanden beschikbaar waarmee je met veel minder inspanning veel meer, maar dan kwantitatieve, analyses kunt uitvoeren. Dat is efficiënter, omdat een groter aantal respondenten geen extra onderzoekstijd vergt, en het levert daardoor ook meer wetenschappelijke publicaties en status op. Het gevolg was wel dat de werklozen van mensen van vlees en bloed steeds meer veranderden in een reeks kwantitatieve indicatoren. Hoewel ik het belang van kwantitatieve analyses geenszins wil ontkennen, leveren ze maar een beperkt en vaak nogal steriel beeld van de werkelijkheid op. Je kunt er meestal niet mee bepalen welke mechanismen achter statistische samenhangen schuil gaan. Daarom is het goed

nieuws dat er recent weer meer kwalitatieve onderzoeken naar de leefwereld van werklozen verschijnen. *Roep om respect. Ervaringen van werklozen in een meritocratiserende samenleving*, waarop Judith Elshout op 10 juni 2016 aan de UvA promoveerde, is daar een mooi voorbeeld van.

Elshout heeft de moeite genomen om de werklozen gewoon weer op te zoeken en met ze te gaan praten, of beter nog: naar ze te luisteren en ze daarmee weer een stem te geven. Zij heeft in totaal 56 werklozen gesproken die vrijwillig deelnamen aan een activeringstraject. De zorgvuldigheid en nauwgezetheid waarmee ze hun opvattingen en ervaringen weergeeft en in belangrijke mate voor zichzelf laat spreken, is bewonderenswaardig. Dat voor zichzelf laten spreken is minder simpel dan het lijkt, want ze heeft het rijke onderzoeksmateriaal wel zodanig geordend dat er een logische opbouw en structuur in de studie zit. Bovendien weet ze de beleving van de werklozen ook met een aantal theoretische noties te verbinden, zonder dat ze de uitspraken van de werklozen in een theoretisch keurslijf perst.

Naast de werklozen heeft zij ook nog zestien projectprofessionals gesproken en hen meermalen op locatie bezocht. En ten slotte heeft zij het promotiemateriaal van 24 activeringsprojecten bestudeerd, om meer inzicht te krijgen in het soort activiteiten dat voor werklozen wordt georganiseerd. Daarmee beoogt zij de positie van werklozen in een activeringsproject van verschillende kanten te benaderen om een zo compleet en betrouwbaar mogelijk beeld te krijgen. Zelf benadrukt zij het belang van deze triangulatie om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten. Toch leunt het grootste deel van het proefschrift wel heel zwaar op de interviews met de werklozen.

Elshout analyseert allereerst hoe de werklozen aankijken tegen het meritocratische karakter van de samenleving. Zij doet dit op twee manieren, namelijk door te vragen in welke volgorde zij denken dat *anderen* een veertiental arbeidsmarktposities qua waardering plaatsen en in welke volgorde zij zelf die arbeidsmarktposities zouden plaatsen. Volgens de werklozen zijn anderen van mening dat de minister-president de hoogste maatschappelijke status heeft en een werkloze de laagste. Hun persoonlijke voorkeur blijkt daar niet zo veel van af te wijken, met uitzondering van een kleine groep respondenten die huisvrouwen en vrijwilligers bovenaan zetten en de minister-president onderaan. Op hoofdlijnen lijken de werklozen het meritocratische principe dat je maatschappelijk positie wordt bepaald door je persoonlijke prestaties, wel te onderschrijven.

Dit plaatst hen voor de lastige opgave hun zelfrespect te behouden, aangezien zij als werklozen niet aan de eisen van de meritocratische samenleving voldoen. In het interessantste deel van haar proefschrift beschrijft Elshout de verschillende strategieën die zij daarvoor volgen. Sommigen schrijven hun 'falen' toe aan het feit dat zij in het verleden fouten hebben gemaakt (te snel van school af), anderen vinden dat zij nooit een eerlijke kans hebben gehad, bijvoorbeeld door een pro-

blematische jeugd. Sommigen stellen dat zij pech hebben gehad, bijvoorbeeld doordat zij buiten hun schuld om zijn ontslagen of doordat zij ziek zijn. Een aantal werklozen keert zich tegen de maatschappij, die onrechtvaardig zou zijn en veel te sterk gericht op prestaties en geld verdienen. Ten slotte zoekt een enkeling een alternatieve bron van zelfrespect, zoals vrijwilligerswerk of het geloof. Door de werklozen zelf aan het woord te laten komt hun worsteling met hun lage status als werkloze in een meritocratische samenleving mooi naar voren en betoont Elshout hen het respect dat de samenleving hen vaak onthoudt.

Toch heeft de gekozen aanpak ook zijn beperkingen. Voor zover Elshout zich richt op de persoonlijke beleving en het zelfrespect is het logisch om de werklozen zelf het woord te geven, aangezien zij daar zelf het beste over kunnen oordelen. Dat ligt echter anders als het in de hoofdstukken 6 tot en met 8 gaat over de rol van sociale activering. Ook hier komen alleen de werklozen zelf aan het woord – afgezien van hoofdstuk 6 dat de opzet en aanpak van diverse activeringsprojecten beschrijft. Elshout laat zien dat de werklozen sociale activering in het algemeen wel waarderen – niet verwonderlijk, want zij hebben er vrijwillig voor gekozen. Maar tegelijkertijd voelen zij zich ook misleid, omdat de belofte dat sociale activering hen meer kans op betaald werk zou bieden, niet wordt waargemaakt. Ook hier formuleert ze het weer zorgvuldig als opvattingen en ervaringen van de respondenten. Maar niettemin is haar eigen eindoordeel over sociale activering kritisch: ‘Wat betreft een constructieve opbouw van het zelfrespect [...] blijkt sociale activering niet afdoende’ (p. 210). De vraag is echter of het voor een dergelijke conclusie volstaat om alleen met werklozen te spreken. Hoe objectief en betrouwbaar zijn hun antwoorden? Zijn zij zelf wel goed in staat om te beoordelen welk effect sociale activering op hen heeft? Zou het beeld niet anders zijn geweest als ze ook klantmanagers over dit punt had geïnterviewd? Hoewel Elshout ook met zestien projectprofessionals heeft gesproken, heeft zij hen niet gevraagd hoe zij tegen de effecten van sociale activering op de werklozen aankijken.

Hieraan gerelateerd valt de kanttekening te plaatsen dat Elshout alleen met werklozen heeft gesproken die aan een sociaal activeringstraject deelnemen. Zij kan hen dus niet vergelijken met werklozen die niet aan een dergelijk project deelnemen en evenmin met voormalige werklozen die inmiddels, al dan niet dankzij een activeringsproject, weer aan het werk zijn gegaan. Dit alles maakt het erg lastig om iets te zeggen over de werkelijke effecten van sociale activering. Het is dan ook jammer dat zij niet ook nog wat andere groepen heeft geïnterviewd. Bij een kwalitatief onderzoek betekent dat echter al snel een flinke extra tijdinvestering, of zij had minder werklozen in activeringsprojecten moeten interviewen, waardoor die groep mogelijk weer te klein zou zijn geworden voor onderbouwde uitspraken.

Zo illustreert dit mooie proefschrift niet alleen de kracht van zorgvuldig uitge-

voerd etnografisch onderzoek, maar ook de beperkingen ervan. Het zou mooi zijn als Elshouts analyse in een volgend proefschrift zou worden gecompleteerd met een grootschaliger en meer representatief kwantitatief onderzoek.

Over de auteur

Paul de Beer is Henri Polak-hoogleraar voor arbeidsverhoudingen aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is tevens mededirecteur van het Amsterdams Instituut voor ArbeidsStudies (AIAS) en directeur van het Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging de Burcht. Hij studeerde econometrie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en werkte eerder bij de Wiardi Beckman Stichting, het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Zijn onderzoek richt zich op vraagstukken rond arbeid, arbeidsverhoudingen, sociale zekerheid, verzorgingsstaat, solidariteit en inkomensongelijkheid.

E-mail: p.t.debeer@uva.nl

Woede en verdriet in Louisiana

Nico Wilterdink

Arlie Russell Hochschild (2016) *Strangers in Their Own Land. Anger and Mourning on the American Right*. New York: The New Press. 351 pagina's, ISBN 9781620972250.

In 2011 besloot de veel gelezen sociologe Arlie Russell Hochschild onderzoek te gaan doen naar een voor haar geheel onbekende groep Amerikanen: aanhangers van de Tea Party, de uiterste rechtervleugel van de Republikeinse Partij, die een compromisloze strijd voert tegen belastingen, overheidszorg, regulering van het bedrijfsleven en beperkingen op wapenbezit. Als locatie koos ze het platteland en enkele kleine steden in Louisiana, de staat in de VS met het op één na laagste gemiddelde inkomen, de laagste gezondheidsscores, het hoogste percentage gevangenen en het grootste wapenbezit per hoofd van de bevolking. Het resultaat van haar onderzoek, *Strangers in Their Own Land*, verscheen vijf jaar later en heeft meteen een golf van publicitaire aandacht teweeggebracht, niet alleen in Amerika maar ook in Nederland.

Dat is om verschillende redenen begrijpelijk. In de eerste plaats natuurlijk vanwege het onderwerp, de opkomst en verbreiding van rechts populisme, dat met de laatste Amerikaanse presidentsverkiezingen nog weer sterk aan actualiteitswaarde heeft gewonnen. Maar ook vanwege de wijze waarop dit fenomeen hier benaderd is. In de overvloed aan beschouwingen die de laatste tijd aan populistische bewegingen zijn gewijd valt deze studie op door haar aansprekende inhoud, treffende beschrijvingen en levendige stijl. Dit moest een boek worden voor een veel breder publiek dan alleen sociologen en dat is het ook geworden. Jargon is vrijwel afwezig, de theorie is eenvoudig gehouden, statistieken zijn tot een minimum beperkt en de summiere methodische verantwoording is in een appendix geplaatst. Het is in zijn verhalende opzet te zien als een vorm van literaire non-fictie, of iets anders gezegd een geslaagde combinatie van sociologie en journalistiek.

Arlie Hochschild, representante van de *liberal* intellectuele elite, wilde begrijpen wat aanhangers van de Tea Party beweegt, welke emoties achter hun standpunten schuilgaan; ze wilde, in haar eigen woorden, de 'muur van empathie' doorbreken die tussen haar en deze andere Amerikanen stond. Daarvoor legde ze nauwe contacten en voerde ze lange gesprekken met een aantal actieve leden van de beweging. De hierop gebaseerde portretten beslaan een groot deel van het boek. Zo maken we kennis met een voormalige geschoolde arbeider van een chemisch bedrijf, die ontslagen werd wegens werkverzuim toen hij door blootstelling aan gevaarlijke stoffen te ziek was om te werken; met de burgemeester van

een klein stadje die trots laat zien hoe de industrie in zijn gemeente zich uitbreidt dankzij de winning van schaliegas; met een gospel-zangeres die gelooft dat het Einde der Tijden nabij is, maar die ook een fan is van een agressieve, op 'feminazis' scheldende radiocommentator; met een gepensioneerd werknemer van een telefoonmaatschappij die tegen iedere regulering is omdat het leven nu eenmaal bestaat uit het nemen van risico's; en met diverse andere vertegenwoordigers van wat in de media gestereotypeerd is als de boze blanke middenklasse. Het raadsel – de Grote Paradox, zoals Hochschild het noemt – is waarom deze mensen zich keren tegen overheidsmaatregelen waar zij toch duidelijk baat bij (zouden kunnen) hebben: tegen uitkeringen waar ze vaak op zijn aangewezen, tegen adequate publieke voorzieningen (collectieve gezondheidszorg, openbaar onderwijs, infrastructuur), tegen effectieve maatregelen op milieugebied. Het is vooral op dat laatste gebied dat de Grote Paradox zich op onthutsende wijze toont. Alle geïnterviewden berichten over ervaringen met milieuvervuiling en milieurampen veroorzaakt door chemische bedrijven en gas- en oliewinning in hun omgeving. Ze vertellen bijvoorbeeld hoe zij zelf als werknemer door blootstelling aan gevaarlijke stoffen medische klachten ontwikkelden, hoe collega's van hen ziek werden en voortijdig stierven, hoe hun huis en de huizen van hun bureaus door ondergrondse boringen werden weggevaagd, hoe zij te lijden hebben van stank en vervuild water, hoe bomen zijn verdwenen en vers gevangen vis oneetbaar is geworden. Maar de industrie die dit allemaal heeft veroorzaakt stellen zij hier zelden voor verantwoordelijk, en scherpere milieuwetten of strengere overheidscontrole op de naleving daarvan wijzen ze meestal uitdrukkelijk af. Want de markt, het bedrijfsleven, de zakenwereld staat per definitie aan de goede kant, de overheid, en dan vooral de federale overheid, aan de verkeerde. Bedrijven zorgen immers voor werk en inkomen, de regering pakt een deel van dat inkomen af en deelt het uit aan mensen die het niet verdienen.

En daar begint het 'diepe verhaal', zoals Hochschild het noemt, het door emotionele ervaringen getekende wereldbeeld dat aan de politieke overtuigingen van deze mensen ten grondslag ligt. Ze vat dat in het beeld van een lange rij die de Amerikaanse bevolking voorstelt, waarin de onderzochten ergens in het midden staan. Lange tijd was het vanzelfsprekend dat de hele rij vooruitging, maar nu is die tot stilstand gekomen. En niet alleen dat; zij, de mensen van het midden, de gewone, blanke, fatsoenlijke, christelijke, hardwerkende Amerikanen moeten toezien dat anderen – zwarten, buitenlanders, moslims, homo's – voordringen en worden voorgetrokken, door een regering onder leiding van een zwarte president en met steun van de gevestigde media, die henzelf voorstellen als achterlijke *rednecks*. Zo gaan ze ten opzichte van die anderen achteruit en krijgen ze het gevoel vreemdelingen in hun eigen land te zijn geworden. Een land waarin hard werken te weinig beloond wordt, (voormalige) buitenstaanders het steeds meer

voor het zeggen krijgen en traditionele hiërarchische verhoudingen tussen blanken en zwarten, mannen en vrouwen, gevestigde Amerikanen en diverse (etnische, religieuze, seksuele) minderheden stelselmatig worden ondermijnd.

Een hard soort meritocratisch individualisme, waarin iedereen geacht wordt voor zichzelf te zorgen en door eigen inspanningen een betere positie te verwerven, gaat hier samen met een verregaand collectivisme, waarin scherpe scheidslijnen en onoverbrugbare tegenstellingen worden gecreëerd tussen de eigen groep, gedefinieerd in nationale, etnisch-rationale en moreel-religieuze termen, en de anderen, de buitenstaanders. De overheid (afgezien van leger en politie) is de vijand omdat ze beide ondermijnt: het meritocratisch individualisme door op grote schaal uitkeringen te verstrekken aan mensen die het niet verdienen, en de groepsafbakening door de buitenstaanders als gelijken te behandelen of zelfs te bevoordelen. Het oprukken van die buitenstaanders is een bedreiging en een aanslag op het collectieve zelfrespect. De beduchtheid daarvoor gaat zo ver dat materiële belangen daaraan ondergeschikt worden gemaakt. Emotionele belangen – zelfrespect, gevoel van eigenwaarde, een stabiele en overzichtelijke morele orde – prevaleren boven materiële belangen, inclusief het belang van een goede gezondheid.

Toen Hochschild haar diepe verhaal voorlegde aan haar respondenten, kreeg ze louter instemmende reacties. ‘You’ve read my mind’, zei een van hen, en anderen lieten zich op vergelijkbare wijze uit. Ze was er uiteindelijk in geslaagd, kon ze vaststellen, de ‘empathy wall’ te doorbreken.

Maar hoe plausibel Hochschild’s interpretatie ook is, ze roept verschillende vragen op. Om te beginnen is niet helemaal duidelijk waarop ze deze constructie heeft gebaseerd. Die vloeit niet zonder meer voort uit de gepresenteerde interviewgegevens, en vermoed kan dan ook worden dat ze zich mede heeft laten leiden door eerdere studies over dit onderwerp, gesitueerd in andere delen van Amerika, die op dezelfde of vergelijkbare motieven hebben gewezen, zoals *What is the Matter with Kansas?* (2004) van de journalist Thomas Frank en *The Tea Party and the Remaking of Republican Conservatism* (2012) van de sociologen Theda Skocpol en Vanessa Williamson. Volledig nieuw of verrassend kan Hochschild’s samenvattende beeld dan ook niet worden genoemd.

Ook doet zich de vraag voor naar de ‘juistheid’ of volledigheid van dit beeld. Het feit dat de onderzochten zich er volledig in herkenden zou hiervoor als bewijs kunnen gelden, maar wijst tegelijk op een mogelijke beperking: het is een verhaal dat voor de respondenten acceptabel was omdat het strookte met hun zelfbeeld. Sociaal onwenselijke, verboden, min of meer verdrongen emoties passen daar niet in: hevige haat en wrok, geweldsfantasieën, plezier in het symbolisch afmaken van (vermeende) vijanden. Expliciet tonen de respondenten zulke emoties zelden, maar men hoeft geen psychoanalyticus te zijn om te veronderstellen dat deze

deel uitmaken van hun emotiehuishouding. Aanwijzingen hiervoor zijn te vinden in de gretigheid waarmee agressieve, scheldende commentatoren op televisie en radio bekeken en beluisterd worden en in het enthousiasme dat de nieuwe presidentskandidaat Donald Trump wist op te wekken. In een hoofdstuk beschrijft Hochschild een bijeenkomst in New Orleans van Trump en zijn aanhangers waarin diens agressieve en vijandige woorden met juichende instemming worden beantwoord. Trump zegt dingen die naar gangbare maatstaven niet mogen, brengt min of meer verboden emoties aan de oppervlakte en brengt zo zijn aanhangers in een staat van euforie.

Hochschild signaleert het, zoals ze ook opmerkt dat populaire, door de respondenten bewonderde journalisten van tv en radio regelmatig 'extreme' bewoordingen voor politieke tegenstanders gebruiken (zoals *tyranny* en *terrorists*) die de respondenten zelf tegenover haar niet in de mond nemen. Maar daarin ziet ze geen aanleiding haar begripvolle beeld bij te stellen. Dat hangt wellicht samen met de aard van de door haar voorgestane emotiesociologie, waarin de bewuste belevingswereld van mensen, de manieren waarop zij zelf vormgeven aan hun emoties, centraal staat en geen plaats is ingeruimd voor psychologische mechanismen als verdringing en projectie (vgl. Van Daalen 2009). Het zal zeker ook te maken hebben met de warme gevoelens van vriendschap die Hochschild voor haar respondenten ontwikkelde. Telkens weer schrijft ze hoe bijzonder aardig, hartelijk, open en gastvrij die mensen waren. Steevast duidt ze hen aan als 'my new friends' of 'my Tea Party friends', en vaak ook als 'bright', 'thoughtful', 'highly intelligent', 'lively', 'vital', 'athletic', 'beautiful' of 'caring' (en nooit bijvoorbeeld als onnozel, onwetend, bekrompen of agressief, hoewel de lezer dat op grond van de geciteerde uitspraken regelmatig zou kunnen denken). Het boek is aan een aantal van die nieuwe vrienden opgedragen en aan het eind betuigt Hochschild nog eens haar diepe dankbaarheid voor hun 'grote persoonlijke warmte en vermaarde Zuidelijke gastvrijheid'. Het zal allemaal oprecht gemeend zijn en het strookt met de intentie van de schrijfster om tegenstellingen te overbruggen, onderling begrip te kweken en polarisatie tegen te gaan. De vraag is echter of al die warme gevoelens niet tot vertekening hebben geleid en verder reikende interpretaties in de weg hebben gestaan.

De vraag is vervolgens hoe de emoties en percepties van de betrokkenen geworteld zijn in hun ervaringen, en hoe die verbonden zijn met hun maatschappelijke positie en veranderingen daarin. Anders gezegd, welke maatschappelijke ontwikkelingen hebben op welke wijze de belevingswereld van de betrokkenen gevormd en veranderd? Of specifieker, in hoeverre en hoe corresponderen hun gevoelens van achteruitgang en achterstelling met feitelijke veranderingen waar ze direct mee te maken hadden? Die vragen worden in dit boek niet systematisch beantwoord, zodat uiteindelijk geen sociologische verklaring wordt gegeven voor

de opkomst van de Tea Party beweging die de nieuwe president van de Verenigde Staten heeft gebaard. Hochschild verwijst wel heel in het kort naar een aantal relevante ontwikkelingen: demografische verschuivingen die ertoe leiden dat 'blank' (Europees) Amerika langzamerhand een numerieke minderheid gaat vormen, en veranderingen in de richting van vermindering van machts- en statusongelijkheid langs lijnen van ras en geslacht die betekenen dat dit blanke Amerika, en speciaal het mannelijke deel daarvan, een deel van zijn voorrechten verliest. Er zijn dus – gegeven de aard van de groepsidentificaties – 'objectieve' gronden voor de gevoelens van achterstelling, die, zo kan verondersteld worden, des te heviger zijn naarmate de materiële onzekerheid toeneemt. Ook dat heeft een 'objectieve' basis in feitelijke ontwikkelingen, die bij Hochschild onderbelicht blijven: verlies van banen en bezit als gevolg van de crisis van 2008, voortdurende inkrimping van de werkgelegenheid in de industrie, langdurige stagnatie van inkomens bij de meerderheid van de bevolking gepaard aan een spectaculaire groei van rijkdom bij een kleine toplaag. De toename van economische ongelijkheid wordt door de aanhangers van de Tea Party niet opgemerkt (noch door de schrijfster) en is voor hen geen bron van zorg en verontwaardiging. Integendeel, ze identificeren zich met rijke ondernemers, bewonderen hen en zien geen enkel belangenconflict tussen deze economische elite en zichzelf. De elite waar men zich wel tegen keert is een heel andere: het conglomeraat van beroeps politici, bureaucraten en intellectuelen, die uitsluitend oog zouden hebben voor hun eigen belangen en die van minderheden ten koste van die van de meerderheid.

Toch valt goed te beargumenteren dat de toename van economische ongelijkheid sinds eind jaren zeventig wel degelijk een rol heeft gespeeld in de verbreiding van de rechtse massabeweging in Amerika, niet als motief maar als verklarende conditie. De groeiende ongelijkheid hield een machtsverschuiving in ten gunste van grote bedrijven en grote privébezitters, die er in toenemende mate in slaagden een beslissend stempel te drukken op de Amerikaanse politiek en meer in het bijzonder de koers van de Republikeinse Partij (zie bijv. Hacker en Pierson 2010). Een van de wegen waarlangs die beïnvloeding plaatsvond is de Tea Party, die niet louter een *grass roots* middenklassebeweging is, maar sinds haar ontstaan in 2009 financieel is gesteund, ideologisch gestuurd en op nationaal niveau gecoördineerd door grote bedrijven en privébezitters zoals de gebroeders David en Charles Koch, multimiljardairs en grootondernemers in de petrochemische industrie. Ook is de opkomst en verbreiding van de beweging niet los te zien van veranderingen in de mediawereld, die eveneens in verband te brengen zijn met de toegenomen economische ongelijkheid. Zo kon Fox News (sinds 1996) van mediamagnaat Rupert Murdoch de populairste tv-zender van Amerika worden door te appelleren aan wijdverbreide angsten, die vervolgens door een constante stroom van alarmerende en niet zelden valse berichten werden aangewakkerd en gearticuleerd. 'Watch a

day of Fox, and you will have the impression that illegal immigrants, criminals and badly behaving people of color are overrunning America. You will also get the impression that federal officials and liberals are constantly plotting to take away the rights and ruin the family finances of regular Americans – all to aggrandize themselves and take care of “freeloading” supporters’ (Skocpol en Williamson 2012: 202). Dat vat de opvattingen die Hochschild bij haar respondenten beluisterde voor een aardig deel samen.

De groeiende machtsconcentratie bij grote bedrijven en vermogensbezitters impliceert ook de verzwakking van tegenmachten, zoals vakbonden en gekozen politici die opkomen voor werknemers. Over dergelijke (mogelijke) tegenkrachten schrijft Hochschild vrijwel niets. Zo lijkt de Democratische Partij in Louisiana afwezig, tot ergens aan het eind van het boek de verrassende mededeling wordt gedaan dat een gouverneur van die partij onlangs de Republikeinse gouverneur heeft vervangen, nadat de laatste een verwoestend spoor van ingrijpende bezuinigingen had achtergelaten. In de methodologische appendix bericht Hochschild dat zij haar veldwerk was begonnen met het vormen van vier focusgroepen, waarvan twee bestonden uit aanhangers van de Tea Party en twee uit leden van de Democratische Partij. Kennelijk heeft ze daar vervolgens niets mee gedaan, om redenen die niet vermeld worden. Een vergelijking tussen groepen met verschillende politieke standpunten had wellicht meer inzicht kunnen geven in variaties en samenhangen tussen overtuigingen, emoties en ervaringen, en het beeld van Louisiana als een uiterst conservatieve, typisch ‘rode’ Amerikaanse staat kunnen nuanceren.

Rest de vraag welk licht de resultaten van deze studie zouden kunnen werpen op de opkomst en verbreiding van nationalistisch-populistische bewegingen elders in de wereld en met name in West-Europa. Veel van wat Hochschild schrijft komt overeen met kenmerken van die bewegingen en hun aanhangers: de sterke identificatie met de eigen natie, het gevoel achtergesteld te worden bij en bedreigd te worden door degenen die daar niet toe gerekend worden (etnische minderheden, immigranten, islamieten), de afkeer van een politieke en culturele ‘elite’ die deze buitenstaanders zou beschermen en voortrekken (zie bijv. Kochuyt en Abts 2012). Er zijn ook evidente verschillen. De groepen waardoor men zich het meest bedreigd voelt zijn niet dezelfde, waardoor het discours anders is. ‘Christelijk rechts’ met zijn nadruk op een strenge seksuele moraal is niet een steunpilaar van het populisme in West-Europa; zo doet de PVV zelfs een beroep op de Nederlandse tolerantie en ruimdenkendheid om zich af te zetten tegen de onverdraagzame en vrouwenonderdrukkende islam. Ook is hier niet zo’n sterke opwaartse identificatie met een economische elite van rijke ondernemers en bestuurders van grote bedrijven, en is de hoofdstroom van de beweging gericht op behoud of zelfs

uitbreiding van de verzorgingsstaat, voor zover die tenminste het ‘eigen volk’ ten goede komt.

In de emotionele grondstructuur en de sociale achtergronden daarvan treffen echter de overeenkomsten. Ervaringen van achterstelling en (relatieve) achteruitgang, van toenemende materiële onzekerheid en statusdegradatie versterken de neiging scherpe grenzen te trekken tussen de eigen (etnisch-nationale) groep en de anderen, de buitenstaanders, en genereren gevoelens van vijandschap tegen al diegenen die verondersteld worden deze buitenstaanders te bevoordelen: die algemene stelling is uit Hochschilds studie te destilleren en vindt daar, ondanks de genoemde beperkingen, een indringende uitwerking.

Literatuur

- Daalen, R. van (2009) De emotiesociologie van Arlie Hochschild. *Sociologie*, 5(1): 152-164.
- Hacker, J.S. en P. Pierson (2010) *Winner-Take-All Politics*. New York: Simon & Schuster.
- Kochuyt, T. en K. Abts (2012) De politieke kruisweg van een miskend volk. Over populistische beeldvormingen en de aanmaak van een kiespubliek. *Sociologie*, 8(1): 84-106.
- Skocpol, T. en V. Williamson (2012) *The Tea Party and the Remaking of Republican Conservatism*. Oxford: Oxford University Press.

Over de auteur

Nico Wilterdink is emeritus hoogleraar Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Recente boekpublicaties van zijn hand zijn (met Ton Bevers, Bernard Colenbrander en Johan Heilbron) *Nederlandse kunst in de wereld. Literatuur, architectuur en beeldende kunst 1980-2013* (Nijmegen: Vantilt, 2015) en *Vermogensongelijkheid in Nederland. Ontwikkelingen sinds 1850* (Amsterdam: Van Gennep, 2015). Zie voor meer informatie: www.nicowilterdink.nl.

E-mail: n.a.wilterdink@uva.nl

W.E.B. Du Bois en Webers goede neus voor sociologische uitnemendheid

Bart van Heerikhuizen

Aldon D. Morris (2015) *The Scholar Denied. W.E.B. Du Bois and the Birth of Modern Sociology*. Oakland: University of California Press. 320 pagina's, €27,99, ISBN 9780520276352.

In zijn boek over de Afrikaans-Amerikaanse socioloog William Edward Burghardt Du Bois (1868-1963) beschrijft Aldon D. Morris een interventie van Max Weber, die een pijnlijke herinnering bij me naar boven haalde. Du Bois en Weber stuurden elkaar brieven en artikelen en hadden ook persoonlijk contact. Ze leerden elkaar kennen toen ze allebei in Berlijn bij dezelfde hoogleraren economie en geschiedenis studeerden. Jaren later, toen Weber zijn reis door de Verenigde Staten maakte, zorgde hij ervoor dat hij Du Bois te spreken kreeg. Qua temperament leken de twee professoren een beetje op elkaar: gereserveerd in de omgang met studenten, afstandelijk, autoritair en volstrekt overtuigd van hun eigen wetenschappelijke betekenis. Op 21 oktober 1910 hield de Duitse Sociologische Vereniging een bijeenkomst in Frankfurt. Een van de sprekers was doctor Alfred Ploetz, die de 'Stichting voor Rassenhygiëne' had opgericht en die later een belangrijke ideoloog zou worden voor het nationaalsocialisme. Ploetz was een overtuigd eugenicus en een verdediger van extreme racistische theorieën. Zijn lezing was getiteld 'De begrippen ras en samenleving'. In de zaal zaten onder meer Max Weber, Ferdinand Tönnies en Werner Sombart (p. 160). Ploetz verdedigde de stelling dat het blanke ras superieur is aan andere rassen. Max Weber maakte zich steeds kwader en interrumpeerde de spreker verschillende malen. Zo had Ploetz, tot Webers verontwaardiging, geschreven dat de antipathie tussen de rassen verankerd is in de biologische aanleg. Blanken bezitten een overgeërfd 'rasinstinct' dat bijvoorbeeld verklaart waarom witte mensen de lichaamsgeur van zwarten als weerzinwekkend ervaren (p. 162). Toen Ploetz beweerde dat veel Amerikaanse universiteiten zwarte studenten weigeren omdat die nu eenmaal tot een intellectueel en moreel inferieur menstype behoren, werd het Weber te machtig en zei hij het volgende (ik citeer uit het Engelstalige boek, maar Weber zei het natuurlijk in het Duits): 'Nothing of the kind is proven. And I wish to state that the most important sociological scholar anywhere in the Southern states in America, with whom no white scholar can compare, is a Negro – Burckhardt Du Bois. At the Congress of

scholars in St. Louis we were permitted to have breakfast with him. If a gentleman from the Southern states would have been there, it would have been a scandal. The Southerner would naturally have found him to be intellectually and morally inferior'. En over de vermeende lichaamsgeur van zwarte mensen zei Weber: 'I can call upon my own nose as witness; I have with the closest contact, not perceived anything of the sort [...]. The Negro Odor is, as far as I can see, an invention of the Northern states in order to explain their turning away from the Negro recently' (p. 162). Kennelijk had Weber zijn Amerikaanse collega besnuffeld.

Het verslag van dit incident bracht een herinnering bij me terug, een gesprekje waaraan ik al zestig jaar niet meer had gedacht. Mijn grootvader, een progressieve Haarlemse huisschilder, die stevast stemde op de SDAP, vertelde mij als jongen van tien dat zwarte en witte mensen vriendelijk met elkaar moeten omgaan (opa Japi was een verklaard tegenstander van de apartheid), maar dat er wel een probleem was: blanken kunnen de aanwezigheid van zwarten niet al te lang verdragen, omdat die een afschuwelijke geur verspreiden. Kennelijk was dit idee nog in de jaren vijftig van de vorige eeuw gangbaar. Een paar weken later verscheen er op onze basisschool een Surinaamse meneer, de eerste zwarte man die ik ooit zag. Hij vertelde aan de kinderen in de vijfde klas dat zwarte mensen helemaal niet verschillen van witte mensen en dat ze ook niet 'afgeven' als je ze de hand schudt. Dit was mijn kans. Toen alle kinderen hem een handje mochten geven, heb ik stiekem de Weber-test gedaan: mijn opa had ongelijk.

Max Weber herkende feilloos en met voorbeeldige kleurenblindheid een van de grootste Amerikaanse sociologen van dat moment. Dat was een prestatie van formaat, want in de Verenigde Staten vonden de toonaangevende blanke sociologen W.E.B. Du Bois een wetenschapper van het tweede garnituur. Bovendien meenden ze dat Du Bois een activist was, iemand met een politieke agenda. Maar de socioloog die het streven naar 'waarde vrijheid' tot een centrale kwestie in de sociologie maakte, Max Weber, vond het wetenschappelijk niveau van het werk van Du Bois hoog genoeg om hem uit te nodigen om te publiceren in zijn tijdschrift, het *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, hetgeen leidde tot het artikel 'Die Negerfrage in den Vereinigten Staaten' (1906). Weber heeft er ook zijn best voor gedaan om een van de interessantste boeken van Du Bois, *The Souls of Black Folk*, in het Duits te laten vertalen (p. 159). Hij vond dat boek belangrijk, omdat volgens Du Bois en ook volgens Weber het racisme in de Verenigde Staten een van de grootste problemen van de toekomst zou worden. Het ging hier om een literair getinte studie, waarin de politieke standpunten van de auteur veel duidelijker over het voetlicht kwamen dan in zijn eerdere, meer zakelijke studies, maar ook dat vond Weber blijkbaar geen bezwaar. Jammer genoeg is de vertaling, waarvoor Weber Else Jaffé had aangezocht, er nooit gekomen.

In dit boek bepleit de eveneens Afrikaans-Amerikaanse socioloog Aldon D.

Morris op hartstochtelijke wijze eerherstel voor Du Bois. Vanaf de eerste pagina is de toon er een van verontwaardiging over het onrecht dat Du Bois is aangedaan. In het begin van zijn boek kondigt de auteur aan dat hij zal laten zien dat Du Bois bij de allergrootsten van de sociologie hoort, dat Lewis Coser hem een plek had moeten geven tussen Marx, Weber en Durkheim, dat Weber hem niet alleen hoog aansloeg, nee, dat de centrale ideeën van Weber eigenlijk zijn bedacht door Du Bois! Ik kan me voorstellen dat sommige lezers na veertig pagina's het boek voor gezien houden: wat een vooringenomenheid, wat een boosheid! Maar dat zou verkeerd zijn: hoe verder je er in vordert, hoe interessanter dit boek wordt.

Een van de vele verrassingen in Morris' boek is dat het woordje 'sociologie' voor jonge zwarte intellectuelen rond 1900 een grote cognitieve en affectieve lading had. De wetenschap sociologie hield voor hen een belofte in: eindelijk zou de positie van 'de neger in Amerika' worden bestudeerd met behulp van de modernste sociaalwetenschappelijke technieken van onderzoek, de enquête, de survey, statistische analyse van overheidsgegevens (zoals de justitiële cijfers over criminaliteit per ras), participerende observatie, et cetera. Niet langer zouden stereotype voorstellingen met een sociaal-darwinistische ondertoon het debat aan de universiteiten beheersen, maar koele, harde empirische gegevens over de levensomstandigheden van zwarte mensen op het platteland en in de steden (p. 59). Dankzij het gloednieuwe vak sociologie zou er een einde komen aan wat Du Bois in 1903 noemde 'car window sociology' (p. 25 en p. 41). Hij doelde daarmee op generalisaties over Afro-Amerikanen op basis van wat de onderzoeker had waargenomen vanuit zijn auto, omdat hij het te eng vond om uit te stappen en zwarte mensen aan te spreken. Daarbij speelde ook een rol dat de eerste generatie van zwarte sociologiestudenten, die door Du Bois werd opgeleid, zichzelf bij uitstek geschikt achtte om dit project op zich te nemen, omdat ze vanzelf al de intieme vertrouwdheid bezaten met de mensen die ze wilden onderzoeken. Het enthousiasme van de studenten van Du Bois in zijn Atlanta-school deed niet onder voor het enthousiasme waarmee later de studenten van Park en Burgess de stad Chicago in kaart zouden brengen, maar deze groep werd bovendien gedreven door het idee dat ze een bijdrage konden leveren aan de emancipatie van hun gekleurde medeburgers. Over kaarten gesproken: al ver voor Park de plattegrond als een soort onderzoeksmiddel inzette, was de sociaalgeografische kaart het instrument bij uitstek van Du Bois (p. 49). Hij bedacht in 1910 zelfs een innovatief en ingenieus projectiesysteem (de 'reflectograaf') waarmee je kaarten, tabellen en grafieken in de collegezaal op de muur kon projecteren (p. 79). De schoolmeesterige Morris kan het niet laten om de lezer er op te wijzen dat Du Bois dit dus bedacht 'lang voordat de PowerPoint-technologie bestond'.

De voornaamste 'claim to fame' van Du Bois is zijn boek *The Philadelphia Negro* van 1899. Alleen al de titel is veelzeggend. Aan het einde van de negentiende

eeuw zagen de Amerikaanse academici die zich in rassenrelaties verdiepten de Afrikaans-Amerikanen toch vooral als mensen die gelukkig waren als ze konden werken op het platteland in het zuiden van de VS. Ze hoorden niet thuis in de steden. Gingen ze daar toch wonen, dan raakten ze ontregeld. De 'neger', zo meende men, kan zijn passies niet goed beheersen en in de stad met zijn vele verleidingen (seks, drugs, alcohol, gewelddadige *gangs*) raakt hij direct van het rechte pad. Er werd wel enig onderzoek gedaan naar de plattelandssamenleving, maar zwarte mensen in de stad werden niet onderzocht, maar op voorhand gezien als een probleem: 'the Negro Problem'. Du Bois deed dus iets dat al meteen ongevoel was: hij zette een groot onderzoek op om nu eens uit te zoeken hoe het er werkelijk voorstond met die stedelijke zwarte mensen en hij koos een wijk in de stad Philadelphia uit als onderzoeksgebied. Zijn benadering was kwalitatief en kwantitatief van aard en bovendien maakte hij ook gebruik van een historisch-comparatieve aanpak. Morris schrijft over deze studie:

Departing from the armchair conjectures and flashes of intuition customary at the time, it rested on an empirical basis: not only extensive interviews with all families in the ward but also surveys, archival data, and ethnographic data from participant observation. Indeed, Du Bois emerged from *The Philadelphia Negro* as the first number-crunching, surveying, interviewing, participant-observing and field-working sociologist in America, a pioneer in the multimethods approach. [...] *The Philadelphia Negro* was steeped in historical and comparative analyses. [...] Thus, he studied blacks during slavery, charted their migration to Philadelphia and explored the complex ways through which they constructed an urban community in a large northern city. He explained: 'One cannot study the Negro in freedom and come to general conclusions about his destiny without knowing his history in slavery'. (p. 47)

Natuurlijk had Du Bois voor dit onderzoek voorbeelden en voorgangers. Hij had in zijn studiejaar in Duitsland als student bij de hoogleraren van de Duitse Historisch Economische School kennis gemaakt met de empirische studies die werden verricht door de *Verein für Sozialpolitik*. En hij was een bewonderaar van de beroemde studie van Charles Booth: *Life and Labour of the People in London*, verschenen in vele delen van 1892 tot 1897, dus in de tijd dat hij zijn eigen onderzoek verrichtte. Net als Robert Park werd Du Bois geïnspireerd door de plattegronden met kleurencode's die Booth opnam in zijn boek. Zijn voorbeelden waren dus vooral Europees. In Amerika was iets dergelijks nog nooit eerder gedaan.

Toen hij in 1897 werd benoemd als hoogleraar in de economie en de geschiedenis aan de kleine, weinig prestigieuze, zwarte universiteit van Atlanta, zette Du Bois zijn studenten ertoe aan om allerlei lokale studies te gaan doen, waarbij *The*

Philadelphia Negro en enkele andere onderzoeken die hij in de eerste jaren van zijn aanstelling voltooide, als richtsnoer moesten dienen. Hij richtte in Atlanta een sociologisch instituut op en een zogenaamd laboratorium voor sociologisch onderzoek. Bovendien organiseerde hij jaarlijkse conferenties over vraagstukken die te maken hadden met de positie van zwarte mensen in Amerika. Ondanks de magere financiële middelen lukte het de ondernemende Du Bois om een heel actieve en productieve onderzoeksschool te realiseren. Morris noemt in zijn boek vele namen van zwarte sociologen die volstrekt onbekend zijn gebleven, hij citeert uit boeken die geen deel uitmaken van de sociologische canon, hij verwijst naar de intrigerende titels van artikelen die nog altijd moeilijk te vinden zijn. Hij onderbouwt zijn stelling dat hier sprake is van een corpus aan prachtig sociologisch materiaal dat vrijwel volledig vergeten is geraakt.

Hoe is dat mogelijk? Morris geeft een uitvoerige verklaring waarin een akelige rol wordt gespeeld door de zwarte politicus Booker T. Washington en vooral door Robert Park, de charismatische leider van de Chicago School en tevens een in brede kring gerespecteerde expert op het gebied van 'The Negro Problem'. Om een veelheid van redenen hebben Washington en Park Du Bois op alle mogelijke manieren dwars gezeten. Deze geschiedenis kan hier niet helemaal uit de doeken worden gedaan, maar de verklaring die Morris geeft voor dit extreme geval van academische miskennis is eenvoudig: uiteindelijk ging het om onversneden racisme. Du Bois was een zwarte socioloog en sociologie was een bastion van witte mannen. Die konden zich eenvoudigweg niet voorstellen dat een zwarte iets van enige betekenis zou kunnen toevoegen.

Op dit punt heb ik een lichte twijfel. Dat komt vooral doordat Morris op kousenvoeten om een kwestie heen draait, die belangrijk is: Du Bois was in zijn werk een uitgesproken Marxist. Dat was aan Amerikaanse universiteiten geen punt in je voordeel, ongeacht huidskleur. Soms laat Morris er iets van merken, bij voorbeeld waar hij schrijft: '[...] Du Bois rejected a science that was a slave of racial and capitalist oppression and imperialism' (p. 135). Wat ook niet in het voordeel van Du Bois zal hebben gewerkt, was dat hij een uitgesproken agnost was en zich soms een atheïst noemde. Ook dat was in Amerika, of je nu wit was of niet, geen aanbeveling. Maar wat Morris te verwijten valt, is dat hij geen woord schrijft over hoe het verder ging met Du Bois in de jaren na zijn pensioen. Du Bois werd 93 jaar oud, hij overleed in 1963. Hoewel je deze belangrijke socioloog, die zo veel tegenwerking ondervond, zijn lange leven van harte gunt, zou het voor zijn reputatie misschien niet slecht zijn geweest als hij een beetje eerder was doodgegaan. Du Bois werd een 'fellow-traveller', iemand die de lof zong van Stalin bij diens overlijden, die de Lenin-vredesprijs in ontvangst nam, die positief schreef over het leven in de Sovjet-Unie, die een groot bewonderaar was van Mao Zedong (op een foto uit 1959 zie je hem in gesprek met de Grote Roerganger) en die zich aan het

einde van zijn leven aansloot bij de Communistische Partij. Het minste wat Morris had moeten doen was uitleggen dat hij zich vooral interesseert voor het pionierswerk van Du Bois van 1895 tot ongeveer 1920 en dat hij de laatste twintig jaar van zijn leven met opzet helemaal buiten beschouwing laat. Maar het lijkt me niet zo vreemd dat sommige hedendaagse sociologen een beetje afstand bewaren van een vakgenoot die op hoge leeftijd zo sterk radicaliseerde. Voor een deel haal ik de informatie over Du Bois die in het boek van Morris ontbreekt uit het handboek *Classical Sociological Theory* van George Ritzer, zesde editie, waarin een hoofdstuk van twintig pagina's aan Du Bois is gewijd. Morris verwijst nergens naar dit veelgebruikte boek voor bachelorstudenten in de sociologie in Amerika (en in Nederland) en misschien is dat omdat het niet helemaal past in het narratief van miskenning, de 'scholar denied'.

Er is nog een andere reden om Morris' verklaring voor de miskenning (het kwam door het racisme) te nuanceren. Du Bois was een door het marxisme geraakte intellectueel die het opnam tegen een vertoog dat in zijn tijd dominant was aan de Amerikaanse en Europese universiteiten: de socio-biologische verklaringwijze. Hij verzette zich tegen de destijds nog als modern geldende rassenleer, tegen het sociaal-darwinisme, tegen de gangbare doctrines van de eugenetica. Wat Morris de lezer pijnlijk duidelijk maakt is hoezeer dit biologistische denken de sociologie in haar vormende jaren doordrenkte; het was vrijwel onmogelijk om je er aan te onttrekken. Ook de grote sociologen die we nog altijd eren, zoals Thomas en Park, stonden sterk onder de invloed van een spenceriaans sociaal-darwinisme (pp. 87-88). Zo groot was de zuigkracht van het biologisch vertoog, dat zelfs Du Bois er van tijd tot tijd in meeging. Dat kwam hem te staan op felle kritiek van hedendaagse linkse antiracistische sociologen. Morris is op deze critici erg boos. Zulke mensen begrijpen niets van de tijd waarin Du Bois leefde, ze schrijven vanuit hun geprivilegieerde positie in de 21ste eeuw 'what Du Bois should have been writing about' (p. 30), terwijl ze makkelijk praten hebben 'given the current vocabularies available to scholars writing today' (p. 31).

Dit is precies waarover ik schreef in mijn eigen boek over W.A. Bongers, een generatiegenoot van Du Bois, de eerste hoogleraar in Nederland in de sociologie en de criminologie, iemand die net als Du Bois schreef over 'Ras en misdaad' (de titel van een van Bongers bekendste werken), iemand die net als Du Bois een overtuigd marxist was en die wetenschappelijk werk combineerde met politieke activiteiten (voor die SDAP van mijn opa). Willem Bongers stond in de Nederlandse sociale wetenschappen tamelijk alleen, omdat hij weigerde biologische redeneringen toe te laten tot zijn sociologische verklaringen. Voor de socioloog en criminoloog Bongers geldt wat Morris schrijft over Du Bois: hij was 'one of the founders of the sociological approach in criminology'. Niet rasverschillen, maar klassenverschillen verklaren de criminaliteitscijfers. Ook voor Bongers geldt dat hij zich

soms toch liet verleiden tot destijds courante biologische formuleringen en dat in de jaren zeventig van de vorige eeuw jonge linkse antiracistische sociologen hem om die reden fel bekritiseerden. Net als Morris schreef ik in mijn proefschrift (*W.A. Bongers, socioloog en socialist*, 1987) dat de sociologen in het begin van de twintigste eeuw nog worstelden met ontoereikende begrippen en formuleringen om een consequent niet-biologisch model te kunnen ontwikkelen.

Net als William Du Bois werd Willem Bongers tijdens zijn leven miskend; hij moest altijd leven in de schaduw van S.R. Steinmetz, die er griezelige eugenetische ideeën op na hield. En ook Bongers raakte na zijn dood in 1940 verbazingwekkend snel vergeten. Maar W.A. Bongers had een witte huidskleur. De reden dat hij geen voet aan de grond kreeg was dat zijn sociologie zich radicaal afzette tegen het socio-biologische paradigma dat in de sociale wetenschappen door vrijwel alle vakbeoefenaars werd aanvaard. Precies hetzelfde zie je bij Du Bois, wiens onbiologische interpretatie van rasproblemen bij zijn tijdgenoten stuitte op onbegrip. De huidskleur van Du Bois zal zeker een rol hebben gespeeld in de weerstand die hij opriep bij zijn vakgenoten. Maar toch kan het ook zijn dat ze hem buitensloten omdat ze hem zagen als een eigenwijze querulant, iemand die halsstarrig weigerde om zich te voegen naar het heersende vertoog.

Toch is dit niet waar het in dit boek om draait. De belangrijkste stelling van Morris is onontkoombaar. We zullen de geschiedschrijving van de Amerikaanse sociologie drastisch moeten herzien. Ik zal in elk geval nooit meer in een collegezaal beweren dat de Amerikaanse sociologie begon met Albion Small, William I. Thomas, George Herbert Mead, Robert Park en de Chicago school. En ik zal ook nooit meer zeggen dat de eerste grote Amerikaanse empirische studie *The Polish Peasant* van Thomas en Znaniecki was. Dat bijzondere boek en al die grote Amerikaanse geleerden verdienen nog steeds onze bewondering, maar niemand kan er nu nog omheen: de eerste proeve van een empirische sociologische studie in Amerika, die gebaseerd was op nauwgezet kwantitatief en kwalitatief onderzoek was *The Philadelphia Negro* van W.E.B. Du Bois. Dat boek verscheen in het jaar 1899 en het was aantoonbaar van invloed op de sociologen die de Chicago school opzetten, ook al bleven de meesten (maar niet allen) daar schandalig zwijgzaam over. En ook een andere cruciale stelling van Morris lijkt me moeilijk te weerleggen: de Chicago School of Urban Research van Robert Park en Ernest Burgess was niet, zoals veel handboeken tot op de dag van vandaag beweren, de eerste sociologische onderzoeksschool in de Verenigde Staten. Dat was toch echt de school van sociologische onderzoekers die Du Bois in het leven riep in Atlanta, een onderzoekscentrum van zwarte sociologen die een stroom van onderzoeksrapporten, congrespapers, artikelen, scripties, proefschriften en sociologische boeken opleverde, lang voordat Robert Park iets dergelijks voor elkaar wist te krijgen aan de Universiteit van Chicago. Ere wie ere toekomt!

Over de auteur

Bart van Heerikhuizen doceerde van 1973 tot 2013 Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam, met speciale aandacht voor de geschiedenis van het sociologisch denken in Europa en in de Verenigde Staten. In 1987 promoveerde hij op het proefschrift *W.A. Bongers, socioloog en socialist*, een intellectuele biografie van de eerste hoogleraar in de sociologie en de criminologie in Nederland.

E-mail: b.vanheerikhuizen@uva.nl

